

## 4. PRAVDA (PRAVDY)

### KOLEKTIVNÍ PRAVDA: BACON

Myšlenku, že by kolektivní zkoumání přírody, jak jej prosazovala Královská společnost ve svých prvních letech, mohlo být plodnější než individuální úsilí, přinesl do učeného světa Francis Bacon. Jeho vyličení fiktivního Šalamounova domu v *New Atlantis* [*Nová Atlantida*] (1627) mělo sloužit jako prototyp organizování vědecké činnosti pro uspokojování lidských potřeb.

Tato smyšlená instituce byla tvořena šestatřiceti badateli zapojenými do shromažďování informací a vytváření znalostí o přírodě, včetně přírodopisu a průzkumů přírodních zdrojů. V zásadě byli společně soustředěni na pochopení toho, jak fungují věci v pohybu, a využití tohoto porozumění pro lidský pokrok:

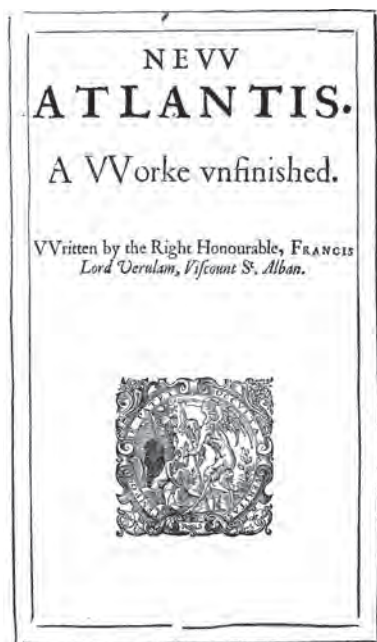
„Posláním nadace je poznávání Příčin a utajovaného chodu věcí; a co možná nejvíce rozšiřovat hranice Lidské Říše.“<sup>140</sup>

Dělba práce mezi členy Šalamounova domu byla praktická: byli rozdělení do devíti výzkumných skupin pověřených provádět přesně určenou činnost. Největší z nich byla tvořena dvanácti cestovateli, kteří navštěvovali cizí země. Jejich jméno, „Kupci světla“ je dvojnásobné, protože byli zasvěceni do utajovaných vědeckých skutečností. Co se týče osmi „domácích“ skupin, ty se skládaly každá ze tří osob a byly pojmenovány neméně poutavě.

„Drancovači“ pátrali v knihách po informacích o experimentech. „Muži záhad“ se zabývali odhalováním obchodních tajemství

---

<sup>140</sup> Tyto a další citace pocházejí z Baconova popisu Šalamounova domu, tak jak je přetištěn v Dodatku knihy B. Farringtona, *Francis Bacon: Philosopher of Industrial Science*. London: Macmillan; New York: Haskell House, 1973, s. 179–191. To je klasická studie, která spolu s P. Rossiho *Francis Bacon: From Magic to Science*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1968 ovlivnila pronikavou knihu německého badatele W. Krohna *Francis Bacon*. Munich: C. H. Beck, 1987.



Obr. 10 Titulní stránka *Nové Atlantidy* v druhém vydání knihy Francise Bacona *Sylva sylvarum: or A naturall historie. In ten centuries.* London: William Lee at the Turks, 1628

a dalších technik. „Průkopníci nebo Horníci“ prozkoumávali nové cesty projektováním novátorských pokusů. „Sestavovači“ shrnovali výsledky práce předcházejících čtyř skupin tak, aby „z nich vytáhli pozorování a axiomy“. „Muži daru nebo Patroni“ byli zaměstnání materiálními výnosy získanými z „experimentů svých kolegů“. „Lampáři“ na základě setkávání a porad s „úplným počtem všech členů“ a po přizpůsobení tomu, čeho chtěl celý kolektiv dosáhnout, navrhovali „nové pokusy, osvětenější a lépe pronikající do podstaty přírody než ty dřívější“. „Roubovači“ takové pokusy prováděli a podávali o nich informace. Konečně „Tlumočníci přírody“ propojovali jednotlivá zjištění a převáděli je do obecných pojmů, včetně zákonů a aforismů.

V Šalamounově domě bylo přibližně dvacet laboratoří, které obsluhovalo obrovské množství sluhů a asistentů, mužů i žen. K nim je třeba připočíst novice a učedníky, kteří měli za úkol udržovat kontinuitu výzkumu. Jak upozornil Krohn, popis těchto laboratoří, včetně jejich zařízení a práce, musel odpovídat rozhledu čtenáře v 17. století. I když existuje nebezpečí přisuzovat Baconovi znalosti předcházející jeho dobu, čtenář ve 21. století by neměl mít potíž rozeznat, co obnášejí pokusy s hybridní sterilitou, když čte:

„Hledáme prostředky, jak mísit a křížit různé druhy; tím jsme získali mnoho nových druhů, které nejsou tak neplodné, jak se obecně míní.“

Oslavovaným příkladem je tady mula – neplodný kříženec oslího samce a klisny koně.

Stručně řečeno, Baconova představa vědeckého postupu zahrnovala společné shromažďování empirických a experimentálních faktů kombinované s induktivním zobecňováním – vše ve prospěch člověka. To byl radikální rozchod s přístupem sahajícím svými kořeny až k Platonovi a Aristotelovi, kteří tvrdili, „že snaha po poznání je svým vlastním cílem“.<sup>141</sup> V této souvislosti se vysoce uznávaný a opakovaně citovaný posměšek Williama Harveye, že Bacon psal filozofii asi tak jako Lord kancléř, májí účinkem.

Nicméně v Baconově přístupu k porozumění přírodě je historiografický problém týkající se vztahu práva, politiky a epistemologie. Baconovo právní a státnické zázemí mělo prokazatelně co do činění s jeho analogií mezi „axiomy“ a „zákony“. Ale to by byl pro určení jeho pozice příliš dalekosáhlý krok učiněný pouze na základě jednoho zdroje. Skutečně existují dobré důvody spojit Baconovy „zákony přírody“ s empirickými „pravidly“ jimiž se řídí praxe v rozhodujících oblastech britského hospodářství 17. století: v zemědělství a městských a venkovských řemeslech. Tam jsou

---

<sup>141</sup> G. E. R. Lloyd, *Early Greek Science: Thales to Aristotle*. London: Chatto & Windus, 1970, s. 132.

kořeny toho, proč, *držíme-li se* Farringtona, považovat Bacona za filozofa předprůmyslové vědy.<sup>142</sup>

Při pohledu zvenčí byl Šalamounův dům samosprávnou a samofinancovanou výzkumnou institucí založenou na spolupráci svých členů. Zdroje k realizaci rozsáhlého výzkumného programu v zásadě pocházely z domácích manufaktur a komerčních činností a vynálezů. Podle všeho umožňovala finanční soběstačnost vědcům udržovat si odstup od státu. To odhaluje pozoruhodná pasáž na konci popisu Šalamounova domu. Rozhodnutí, zda publikovat výsledky, nebo je udržet pod pokličkou, dokonce před státem, bylo kolektivní:

„A také děláme toto: máme porady, které z vynálezů a zkušeností, jež jsme objevili, by měly být publikovány a které nikoli: a všichni tajně přísaháme nevyzradit ty, o kterých si myslíme, že by měly zůstat v tajnosti: některé z nich tak odhalíme státu, a jiné ne.“

Říká se, že Hobbes sloužil po nějakou dobu jako Baconův asistent. Ať už je toto tvrzení pravdivé, či nikoliv, Hobbes určitě rozuměl svobodné vědecké činnosti jinak než jeho (údajný) mistr a učitel.<sup>143</sup>

## OSOBNÍ PRAVDA: DESCARTES

Descartes je tradičně prezentován jako Baconův protipól s úctou k epistemologii. Jedna možnost, jak vymezit oba myslitele (následujícíe Koyrého) je říct, že zatímco Bacon se zajímal o „řád věcí“, Descartes hledal „pravdu myšlenek“. Toto rozlišení je podporováno neověřenými autobiografickými historkami, ze kterých oba muži vycházejí jako osoby přesvědčené o své vlastní předurčenosti získávat pravdivé znalosti.

---

<sup>142</sup> W. Krohn, *Social Change and Epistemic Thought (Reflections on the Origin of the Experimental Method)*. In I. Hronszky, M. Fehér and B. Dajka, *Scientific Knowledge Socialized*. Boston Studies in the Philosophy of Science, Vol. 108. Dordrecht, Boston and London: Kluwer, 1988, s. 165–178.

<sup>143</sup> H.-D. Metzger, *Thomas Hobbes und die Englische Revolution 1640–1660*. Stuttgart-Bad Constatt: Frommann-Holzboog, 1991, s. 298.